

**6D020100-«Философия» мамандығы бойынша философия (PhD)
дәрежесін алу үшін диссертациясына
Андатпа
Рахимжанова Саяна Қадырқызы
Дәстүр – философиялық мәселе**

Тақырыпты зерттеудің өзектілігі. Қазақ ұлтының тарихи тағдыры үшінші мыңжылдыққа егеменді мемлекет құрушы ұлт ретінде қадам басуы арқылы жаңа деңгейге көтерілді. Мемлекет құру сынды адамзаттық бұл ұлы жетістікке қазақ халқы үлкен даярлықпен және аса зор белсенділікпен келді, ол сан ғасырлық арманның іске асуы болатын. Дегенмен, жаһандану заманында мемлекеттің негізгі діңі есептелетін ұлттық құндылықтарды бедерсіздендіру мен мәңсіздендіруге жол бермей, ұлттық келбетімізді сақтап қалу – бәріне ортақ түйінді мәселе есептелінеді.

Бұл зерттеу жұмысында тұлға мен топ, ұлт пен мемлекет және жалпы адамзат қоғамы дамуындағы дәстүрдің рөліне философиялық талдау жасалған. Мұнда адамзат тарихында ұлттың дүниетанымынан, болмысынан, тұрмыс-тіршілігінен, өмір тәжірбиесінен туындап, ғасырлар бойы қалыптасудан өткен, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан дәстүрлі құндылықтарымыздың адамзат өміріндегі алатын орны анықталады. Дәстүр адам дүниетанымынан туған құндылық болғандықтан, оның философиялық мәні адамзат өмірінде айрықша. Дәстүр – адам баласының барша тіршілік болмысымен ұштасып жатқан құндылығы, кез келген аға буынның өзі жүріп өткен өмір жолындағы көрген-білгенін саралап, келер ұрпаққа қалдырған рухани тағлымы. Ол ұлттық дүниежүзілік өркениеттер арасындағы өзіндік ерекшелігін, шынайы болмысын, келбетін көрсетеді. Дәстүрдің өміршендігі дегеніміз алдымен оның ұрпақ тәрбиесінде еш маңызын жоймауы, оны адам өз өмірінде әрдайым игілігіне жаратуы. Дәстүр мәселесі гуманитарлық салада жанама мағынада ескерілгенімен, бірақ отандық философияда бұрын-соңды арнайы зерттеуден өтпеген тақырып. Жаһандану қоғамында дәстүрді философиялық тұрғыдан байыпты бағамдау, қоғам үшін маңызды құбылыс. Өзгермелі қоғамда «дәстүрді заман талабымен қалай үйлестіруге болады» деген сұрақ баршаны ойландыратыны анық.

Жаһандану жағдайында замана сынына сүрінбей өткен, ұлттың алынбас қамалы, ұлттық болмыстың діңі болып отырған озық дәстүрлерімізді философиялық тұрғыдан зерделей отырып, оның тарихи маңызын айқындау, дәстүрге жаңаша көзбен қарау, дәстүрді философиялық мәселе ретінде қайта тану-міне бұлар тақырыптың өзектілігін танытады. Ата-бабадан қалған құндылықтар ұмыт болып, маңызын жоғалтса, келер ұрпақтың толыққанды тұлға болып қалыптасуы мүмкін емес. Осы ретте: «Қоғамның рухани, моральдық азғындауына тосқауылды сырттан емес, әрбір адам өз бойына ұлттық нышандарды сіңіру арқылы қарсы тұруы керек» -деген Лао-Цзы ойының маңызы өте зор. Сондықтан, кез келген ұлт, ұлттың қамалы болып тұрған құндылықтарды сақтап қалуға үлес қосуы тиіс.

1. Дәстүрді философиялық тұрғыдан зерттеу ол бабаларымыздың алға қойған мақсат-мұратын, арманы мен дүниетаным ережелерін анықтау деген сөз. Ұрпақ үшін бабалар өмірі – өнеге, ал бұл өнеге дәстүр формасында сақталады. Ұрпақ өмірінде өткенді ескеру мен игеру әрқашан маңызды.

2. Өз ұлтының құндылығына селқостық танытқан, бағалы дәстүрлерін бойына сіңірмеген, дәстүрін сараптап, жетілдіріп отырмаған елдің болашағы бұлыңғыр. Қазақ мемлекеті Мәңгілік Елге айналудың алғашқы қадамын ұлттық құндылық ретіндегі дәстүрді қастерлеу.

3. Жаһандану қоғамында ұлт мәселесінің маңызы айрықша. Қазір біздің қоғамымыз жаһандану дәуірінде өте күрделі өзгерістерді бастан өткізуде. Жаңашылдыққа ұмтылуда дәстүрге ескілік ретінде мәнсіз қарау ұлттық болмысымызды жоғалтуға апаруы мүмкін, бұл қауіпті үрдіс.

4. Қоғамның бағалы дәстүрден жаңылмауына қол жеткізу үшін дәстүрдің мән-мағынасын мен маңызын анықтайтын философиялық зерттеулер аздай қажет. Дәстүрді философиялық зерттеу дәстүрдің мәнін, сипатын және мазмұнын түсіндіру болып, ол негізгі мен қосымшаны, бағалы мен нашарды, анық пен күңгіртті, қажетті мен қажетсізді ажыратуға негіз болады.

5. Дәстүр аса ауқымды, мағынасы күрделі ұғым, ол кешеден қалған, ертеңге жалғасуға тиіс барша мәдени құндылықтарды, дүниетаным ұстанымдарын, іс-әрекет тәсілдерін, ұлттық жол-жораларды, ұжымдық салт-саналарды түгел қамтиды. Тарихтың рухани арқауы деуге болатын дәстүрдің алуан мазмұны ішінен өміршеңдікке серпін беретін, өмір сүруге пайдалы, сананы ашатын, ұрпақты ата-бабасымен сабақтастыратын, мемлекетті біріктіретін дәстүрлердің ғана болашағы жарқын екендігін зерттеу тақырыбымыздың өзектілігінің ерекше дәлелі болып табылады.

Диссертация тақырыбының зерттелу деңгейі. Дәстүр мәселесі отандық философияда енді қолға алынып, тыңнан зерттеліп жатқан тақырыптардың бірі. Философия тарихында ойшылдар мен ғалымдар бұл тақырыпқа жан-жақтылы зерттеу жүргізген болатын. Негізінен, дәстүр мәселесін алғаш арнайы зерттеу Иоганн Готфрид Гердердің есімімен байланысты. Ойшыл «Адамзат тарихы философиясына арналған идеялар» деп аталатын атақты еңбегінде дәстүр мәселесін ең алғаш философиялық ұғым ретінде қарастырады». Иоганн Готфрид Гердер өз еңбегінде адам бар жерде дәстүр де бар деп танып, адамның дүниеге қатынасының негізінен туындаған құндылық ретінде саралайды. Өз еңбектерінде дәстүр мәселесін тікелей немесе жанама зерттеу нысанына айналдырған көптеген ғалым-философтардың есімін айтсақ болады. Нақтылап көрсетсек, Конфуций , Платон, Аристотель, Ф.Аквинский, Ф.Бэкон, Т.Гоббс, Дж.Локк, Г.В.Ф.Гегель, Л.Фейербах , М. Вебер, Э.Б. Тайлор, Р.Генон , К.Поппер және т.б ойшылдарымыз өз еңбектерінде дәстүр мәселесін адамның өмірімен байланысты құндылық ретінде қарастыра отырып, дәстүр жайлы тереңірек пайымдап, ой қорытқан. Атақты француз философы Рене Генонның ойы бойынша, дәстүр адамға Тәңірден берілген ілім. «Дәстүр» сөзі, беру жеткізу, сабақтастыру деген мағынаны білдіреді деп анықтаған. Ал, дәстүрлі қоғам және жаңа қоғам жайлы Карл Поппер өзінің ашық және жабық қоғам

теориясында қарастырған. Жаңа қоғамды ашық қоғамға, дәстүрлі қоғамды жабық қоғамға теңестіреді. Жабық қоғамда дәстүрдің басымдығын айта отырып, шығыстық типтегі мәдениетті жатқызса, ашық қоғамға өмірге деген рационалды және сыни көзқарастағы батыстық типтегі индустриалды, постиндустриалды мәдениетті жатқызады.

Поляк философы Е.Шацкий дәстүрді құндылық ретінде мойындады. Ал, американ ойшылы Талал Асад дәстүрді ұрпақтан ұрпаққа жалғасатын үрдіс ретінде таниды. Э.Шилз дәстүрдің қалыптасуын тәжірибемен байланыстырады. Израильдік элеуметтанушы Шмуэль Эйзенштадат дәстүрді қоғамның ажырамас бөлігі ретінде саралады. Осы ойшылдардың зерттеулері мен тұжырымдары зерттеудің дереккөздері ретінде алынды. Түркі дүниетанымындағы дәстүр мәселесін философиялық пайымдаған ойшылдар Әл-Фараби, М.Қашқари, Ж. Баласағұн, Қ. А. Иасауи, А. Иүгінеки, өз еңбектерінде дәстүрді адамның өмір сүру ережесі ретінде қарастыра отырып, тәрбие негізі, адамдық қасиеттерді нығайтатын жалпы адамзаттық құндылықтар негізінде қарастырды. Түркі тектес халықтар дәстүрді адамның рухани ізгі әрекеті ретінде зерделей отырып, адамзат өміріне қажетті құндылықтарды ғана дәстүр ретінде бағалаған. Түркі дүниетанымында дәстүрді өмірдің шыңдалған көрінісі ретінде айшықтайды.

Дәстүрдің сабақтастықпен байланысын анықтауда Г.Ф.Гегель еңбектерінде өткен шақтың тек оңтайлы тұстарын ғана пайдалану туралы тұжырымдамасын әзірледі. Қоғамдық дамудың алғышаттарын адамның өткен уақытымен байланыстырды. Дәстүрдің қалыптасуындағы сабақтастықтың рөлін анықтауда Э.Баллер, Б. Бренштейн, В. М. Каиров, В.Плахов, И.В. Суханов, еңбектерінде дәстүрді қалыптасқан дүние ретінде қарастыра отырып, оның ұрпаққа берілу ұдайлығын сабақтастықпен байланыстырады. Г.Б Нұрадиннің «Өркениет: дәстүр және сабақтастық» атты еңбегінде дәстүр мен өркениет арасындағы үздіксіз сабақтастық қарастырылған.

Дәстүрдің игілікпен байланысын анықтауда Г.Д. Тороның элеуметтік тұжырымдамаларын, М.К. Гандидің ілімдерін, американдық М.Л. Кинг шығармаларын айтуға болады.

Ал, ХХ ғасырдың 60 жылдарында дәстүр ұғымының құндылықтық мазмұнын поляк социологтары Ежи Шацкий, американдық социолог Эдвард Шилз, француз философы, өнертанушы Мишель Фуко шығармаларында айрықша орын алды.

Қоғамтану ғылымдарындағы бұл тақырып бойынша танымал ғалымдар М.Аженов, Қ.Бикенов, Ә.Табылдиев, Қ.Жарықбаев, С.Қалиев, Т. Әлижан, С.Кенжеахметұлы және т.б. зерттеу жұмыстарының негізгі идеялары үлгі ретінде қарастырылды. Тәуелсіздік алғаннан кейінгі кезеңде ұлттық философияға бет бұрған қазақстандық философтар да бұл мәселені зерттеуден тыс қалдырмады. Мәселен, дәстүрді арнайы зерттемесе де, өздерінің еңбектерінде ұлт мәселесін, ұлттық діл, дін, тіл, болмыс, рух, рухани құндылықтар мәселелерін зерттеп жүрген отандық ғалымдар еңбектерінен: А.Х. Қасымжановтың «Пространство и время великих

традиций», Ж.М. Әбділдин «Абай гениальный мыслитель и гуманист», Ә.Н. Нысанбаевтың «Қазақстан халқының рухани құндылықтар әлемі», Ғ. Есімнің «Сана болмысы», Т.Ы. Әбжанов «Қазақ рухының философиясы», Д. К. Кішібеков «Национальная идея и идеология», Т.Х. Ғабитов «Қазақ мәдениетінің рухани кеңістігі», М.С Орынбековтың «Предфилософия протоказахов», Ж.Ж. Молдабеков «Қазақтану және жаңару философиясы», С.Е. Нұрмұратовтың «Рухани құндылықтар әлемі: әлеуметтік-философиялық талдау», Ә.Р Масалимованың «Культурная антропология», А. Қасабек және Ж. Алтаевтың «Қазақ философиясының тарихы», Т. Бурбаевтың «Ұлт менталитеті», Г. Телебаевтың «Историко-философская культура и традиция существования», А.Т. Құлсариеваның «Интеллектуалдық әлеуеттен – интеллектуалдық ұлтқа», Ә.А.Құранбектің «Қазақ философиясындағы дәстүр мен жаңашылдық (XIX ғасыр мен XX ғасырдың басы), зерттеулерін айта аламыз. Диссертация жазу барысында, аталмыш ғалымдарымыздың жекелеген еңбектері мен зерттеу пайымдауларының ішінен тақырыпқа жақын деген тұжырымдар өзара салыстырылып, зерттеу жұмысында қолданылып, жұмыстың пайдаланылған деректер тізіміне енгізілді.

Диссертациялық жұмыстың зерттеу нысаны – дәстүр мәселесі және оның қазіргі Қазақстан қоғамын дамытудағы рөлі.

Зерттеу пәні -дәстүр мәселесін философиялық тұрғыдан талдау.

Зерттеу жұмысының мақсаты – дәстүрді философиялық мәселе ретінде зерттеп, тұжырым жасау.

Диссертация зерттеу мақсатына қол жеткізу үшін келесі **міндеттер** қояды:

– философия тарихындағы ғұлама-ойшылдардың дәстүр жайлы айтқан ойлары мен философиялық көзқарастарын айқындау;

– Түркі дүниетанымындағы дәстүр ұғымының философиялық пайымдалуына талдау жасау;

– дәстүрдің табиғи қажеттіліктен туған болмысының маңыздылығын көрсету;

– дәстүрдің қалыптасуындағы сабақтастықтың рөлін анықтау;

– дәстүр мәселесінің философиялық мазмұнын аша отырып, оның адамзат өміріндегі алатын орнын зерттеп, дәстүрдің ізгіліктік мәнін талдау;

–дәстүрдің игіліктік сипатын ашу;

– Қазақ халқының өркениетті ел болу жолындағы дәстүрдің құндылықтық мазмұнын сипаттау;

– жаһандану және ұрпақ өміріндегі дәстүрдің өзгеру динамикасын зерделеу;

– рухани жаңғыру және дәстүрдің реконструкциясы мәселелерінің маңыздылығын көрсету;

Зерттеудің теориялық негіздері.

Жұмыстың теориялық басты тұжырымдамалары мен идеялары, атап айтқанда, И.Г. Гердер, Платон, Аристотель, Ф.Аквинский, Ф.Бэкон, Т.Гоббс, Дж.Локк, Г.В.Ф.Гегель, Р.Генон, К.Поппер, Э.Б. Тайлор, О. Шпенглер

еңбектері. Түркі ойшылдары: Әл-Фараби, М.Қашқари, Ж. Баласағұн, Қ. А. Иасауи, А. Иүгінекидің еңбектеріндегі айтылған ой-пікір негізге алынды.

Жоғарыда көрсетілген ғалымдардан өзге отандық философ, мәдениеттанушылардың еңбектері талқыланып, пайдаланылды. Дәстүр ұғымын түсінуге көмектесетін материалдар кеңінен қолданылды.

Зерттеудің тәсілі және әдіснамалық негіздері.

Жұмыстың әдіснамалық негізі ретінде герменевтикалық, эмпирикалық, антропологиялық, теориялық зерттеу әдістері қолданылады. Дәстүр мәселесі ең алдымен экзистенцианалды тұрғыдан зерттеліп және зерделенгенін айта кеткен жөн. Зерттеу барысында сипаттау, баяндау, бақылау, жіктеу, салыстыру, индукция, дедукция әдістері қолданылды. Философиялық зерттеу әдістері арқылы объективті зерттеу жүргізілді. Зерттеу жұмысында салыстырмалы мәтіндік талдау, құрлымдық талдау, жүйелеу әдістері қолданылды.

Зерттеудің ғылыми жаңалықтары. Дәстүр мәселесіне қатысты отандық ғылым саласында зерттеу баршылық. Алайда, біздің зерттеуде дәстүр философиялық мәселе ретінде арнайы қарастырылуы игілікті де, жауапты істің бастамасы. Зерттеу жұмысында төмендегідей ғылыми нәтижелерге қол жеткізілді:

– Отандық философия ғылымында дәстүр философиялық мәселе ретінде алғашқы рет зерттеу нысанына алынды;

– философия тарихындағы ойшылдардың дәстүр туралы ойларын саралай отырып, дәстүрді инновациямен сабақтастыру сынағы жасалды. Мұнда ескішілдік пен жаңашылдық бір-біріне қарсы ұғымдар емес, керсінше өзара байланысты, бірн-бірі толықтыратын, тең маңызға ие құбылыс деген ғылыми тұжырым жасалынды;

– ұлттық дәстүрдің қалыптасу негізін анықтауда халқымыздың өткенін, бүгінін зерттей отырып, дәстүрдің табиғи қажеттіліктен туған болмысы, адамның өмір сүру қажеттілігімен байланысты екендігі анықталды;

– дәстүрдің ұрпақтан ұрпаққа көшу барысындағы құндылық пен сабақтастықтың рөлі қарастырылып, сабақтастық ұлттық дәстүрді байланыстырушы, жалғастырушы дәнекер ретінде айқындалды;

– қазақ болу – Қазақстандағы өзекті мәселе. Ұлттың ұлт болып ұйысу үшін дәстүрдің философиялық мәні ашылып, оның адамзат өміріндегі орны талданып, ізгілік дәстүрдің ішкі мәні ретінде айшықталды;

– ұлттық дәстүрлерді саралау барысында, дәстүр адам және оның игілігі үшін қызмет ететін құндылық деп танылып, игілік дәстүрдің көріну формасы ретінде анықталды;

– дәстүрдің негізінде құндылық тәрбиесін субстанция дей отырып, құндылық дәстүрдің бағалау формасы ретінде зерделенді;

– қазіргі таңдағы ескілік пен жаңашылдық ұғымдарының ұрпақ болмысындағы рөлін анықтай отырып, кезектегі кейбір рухани адасушылықтың, жатсынудың себебі мен салдары сараланды;

– архаикалық дәстүрлерден бас тартып, ұлт дамуының діңгегіне айналған озық дәстүрлерімізді дәріптеу жаһандық заман талабынан туған сұраныс деп анықталды;

Қорғауға ұсынылатын ғылыми тұжырымдар:

1. Дәстүр философия тарихында адамның дүниетанымымен, адами болмысымен байланысты құндылық ретінде танылды. Ойшылдардың дүниетанымына аналитикалық талдау жасау арқылы адамзат өмірінде жаңашылдық прогрессі болып отыратын құбылыс және ол өте қажетті, бірақ жаңашылдыққа бет бұрар кезде оған тарихи негіз болатын ескіліктен бас тартуға болмайды деген тұжырым жасалды. Дәстүр мәселесін көптеген ойшылдар «ескілік» пен «жаңашылдық» ұғымдарының диалектикалық байланысы арқылы түсіндірді. Заман талабына сай келмейтін, ескірген дәстүрлерді ұстану, адамның өз-өзін бұғаулауымен теңестірсе, маңызды құндылықтарды аяқ асты етіп, мүлде жаңашылдыққа бет бұру адасушылыққа әкелмек. Дәстүрді жаңашылдықпен байланыстырғанда оларды бір-біріне қарсы қою арқылы емес, керісінше бірлігін мойындау, байланыстыру және өзара ықпалдастыру арқылы анықтау қажет.

2. Түркілік дәстүрлер гуманизм, толеранттылық, өмірге құштар болу принциптеріне негізделген. Бұл қағидалар қоғамдық санада құндылықтар парадигмасының қалыптастыруда маңызды аспектілерге айналды. Түркілік дәстүрлер «ізгілік», «кұт», «бірлік», «ар» сияқты концептілерде көрініс берді. Түркі қоғамында дәстүр әрбір жеке адамның өткен тарихтан алуға тиісті тағлымы мен ұстанымы ретінде танылды. Түркі ойшылдарының ойларын негізге ала отырып, жалпы адамзаттық ізгілік деңгейіне жеткен құндылықтар ғана озық дәстүрлер ретінде мойындалады.

3. Дәстүрдің табиғи қажеттіліктен туған болмысы дәстүртануда шешуші мәнге ие. Өйткені, дәстүр кез келген қоғамның жаратылыстық ортасына, шаруашылығына, тұрмыс жағдайына, тіпті климаттық ерекшелігіне байланысты қалыптасады. Табиғи қажеттіліктен туған төл дәстүрлеріміз ұлттық дүниетанымның тұғыры бола отырып, ұлт болашағының беталысын бағдарлайды. Дәстүрдің табиғи қажеттіліктен туған болмысын тану арқылы ұлттық болмыс пен адами қасиеттердің мағынасын түсінуге жол ашамыз. Дәстүр табиғи қажеттіліктерден бастау алады, бірақ онымен шектелмейді, оның рухани және *сакральді* мағынасы терең.

4. Сабақтастық дәуірлер арасындағы дәстүрлер жалғасымы мен жеткізілу байланысын айқындайды, ол үздіксіздік пен ажырамастықтың бірлігін көрсетеді. Сабақтастық үзілген жағдайда дәстүр адамзат өміріндегі өз қызметін тоқтады. Дәстүрлер сабақтасты арқылы ұлттың өмір сүру формасы, мінез-құлқы, дүниеге қатынасы, мәдениеті, бабалар өмірінің тәжірбиесі ұрпақтан-ұрпаққа көшіп отырады. Қазақстан Мәңгілік Ел болу үшін, ұлттық құндылықтар мен ұрпақтар арасындағы ажырамас сабақтастықты сақтауға тиіспіз. Дәстүрлер сабақтастығы арқылы өткен мен болашақ арасында бірлік сақталады, жаңашылдыққа да серпін береді.

5. Озық дәстүрлердің ішкі мәні – ізгілік. Ізгілік ұғымы адамдық қасиеттің жоғарғы нормаларының өлшемін білдіреді. Ғасырлар бойы

адамзаттың әртүрлі қоғамдары түрлі деңгейдегі ізгілікке негізделген дәстүрлерді қалыптастырды. Озық дәстүрлердің тарих сынынан сүрінбей өтіп бүгінге жетуі және баянды жалғасуы оның астарындағы ізгі құндылықтарға байланысты. Қазақтың озық дәстүрлерінің бойындағы ізгілік қасиеттерін тану оларды ұрпақтың түсінуі мен қабылдауы, Қазақ елінің болашағына дұрыс жол көрсетеудің негізі.

6. Ізгі дәстүрлер адам өмірін үйлесімді етеді, ел игілігіне қызмет көрсетеді. Дәстүрдің игіліктік ерекшелігі қоғамның рухани, мәдени қажеті мен бірлігі үшін пайдалылық функциясын білдіреді. Қазақ халқының дәстүрлері адам игілігі үшін қызмет атқарған. Отау көтеру, тәрбие, отбасы, тұрмыс, еңбек дәстүрлері ел өмірімен біте қайнасқан игілікті істер. Дәстүрді жүзеге асырудың формасы – игілік.

7. Дәстүр – қоғам мен мәдениеттің «ұжымдық жадысы». Уақыт қайталанбайды, бірақ оқиғаларға негіз болған ережелер мен қағидалар қайталанып отырады, осыған сай кейбір оқиғалар үздіксіз қайта жасалады, ол – дәстүр. Дәстүрдің бойындағы өнеге, үлгі, тәлім, тәрбие құндылықтары оның қайталануының негізі. Дәстүр адам болмысына тәрбиелік құндылықтарды қалыптастырады, олар ізгілік, адамгершілік, қайырымдылық, рахымдылық, ақылдылық, адалдық, әділдік, қанағатшылдық, кішіпейілділік, кеңпейілділік, имандылық, бақыт, қанағат, дербестілік, жауапкершілік, намысқойлылық, кісілік, сабақтастық т.б. Дәстүрдің маңызын анықтайтын бағалау формасы – құндылық.

8. Бүгінгі қазақ халқы бұрынғы дала халқы емес, бодан халық та емес, инновациялық мемлекет құруға аяқ басқан ел. Бүгінгі таңда ұлттық құндылықтарды ұрпақ көзімен анықтауда дәстүрден алшақтау бар екендігі елеңдетеді. Оның себебі жаһандану заманында батыстық өркениетке шамадан тыс еліктеушілік. Ұлттық төл болмысқа сай келетін өз бірегей өркениетімізді құруда ұлттық рух пен ұлттық патриотизмге негізделген дәстүрлерді ұрпақ өмірімен сабақтастыра білуіміз қажет. Сананың сілкінуі және дәстүр жаңғыруы жаһандану дәуірінде ұлттық болмысы толық интеллектуалды ұрпақ қалыптастырады.

9. Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаланы зерделей отырып, жаңару жолына түскен қазақ елі үшін ұлттық «Менді» тану, ең алдымен түп тамырынды танумен, дәстүр, мәдениет, тарих тамырларын білуге айрықша назар аударады. Инновациялық өрлеу жолына түскен бүгінгі Қазақстандық қоғамда, бағалы дәстүрлі құндылықтарымызды жаңа жағдайларға икемдеп отырып, ұлт болмысының діңгегіне айналған, тарихтың сынынан мүдірмей өткен дәстүрлерімізді қазіргі қоғамға сәйкес жаңғырта білу қажет. Ұлттық болмыстың түп қазығы болған дәстүрлерді реконструкциялап, оның бойындағы ұлт кемелденуіне кедергі болатын өткеннің кертартпа мазмұндардын тазартып, озық дәстүрлер жүйесін қалыптастыру қажет.

Диссертациялық зерттеудің практикалық маңыздылығы. Зерттеу жұмысының теориялық және қолданбалы маңызы оның өзектілігімен, ғылыми жаңалығымен тікелей байланысты. Зерттеу жұмысының негізгі

тұжырымдамалары рухани-дүниетанымдық мәселелерге қатысты еңбектер дайындағанда, қазақ халқының дәстүрлік мәдениетін зерттеу бойынша теориялық ғылыми жұмыстар жасағанда және жоғарғы оқу орындарында дәстүр философиясы бойынша арнайы курстарды оқытуда қолданыла алады. Зерттеу жұмысында келтірілген тұжырымдардың, философиялық пайымдаулардың жаһандану қоғамында жастарды руханилыққа, отаншылдыққа тәрбилеуде маңызы айрықша.

Зерттеу нәтижелерінің жариялануы және сыннан өтуі.

Диссертациялық жұмыстың тақырыбы бойынша жалпы саны 10 ғылыми мақала жарияланды. Оның ішінде ҚР БЖҒМ ғылым мен білім беру саласын бақылау жөніндегі комитет ұсынған журналда-3 («Адам әлемі», «Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ хабаршысы журналдарында»); Scopus цитата базасына кіретін, «European Journal of Science and Theology» румын журналында-1 мақала; Қазақстанда өткен ғылыми конференциялар жинағында 2 мақала; шетелде өткен ғылыми конференцияларда 4 мақала (оның ішінде екеуі Украина және Ресей елдерінде) басылып шықты.

Диссертация жұмысының құрылымы мен көлемі. Диссертация құрылымы белгіленген мақсат пен міндеттерге сай құрылды. Зерттеу жұмысы кіріспеден, төрт тараудан, тоғыз тараушадан, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және қосымшалардан тұрады.